

جای گاه نوروز

در میان شماری از جشن های ملل دیگر

دکتر نورمحمد نورنیا
نویسنده و استاد دانش گاه

ناشر: شبکه چندرسانه ای بلوآی - بخش نوروزنامه
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۱/۱۲

جشن ها و مراسم مختلف جهانی، بازتابی از فرهنگ ها، تاریخ ها و باورهای مردم سراسر جهان اند. این جشن ها نه تنها به عنوان روی دادهای اجتماعی و فرهنگی؛ بل که به عنوان مناسبت هایی برای ایجاد اتحاد و همبستگی، شادمانی و تجدید حیات روانی، نقش مهمی ایفا می کنند. در این مقاله، به بررسی نوروز به عنوان یکی از قدیمی ترین و مهم ترین جشن های جهانی و مقایسه ی آن با برخی دیگر از جشن های بزرگ دنیا می پردازیم.

مختصری در مورد نوروز

نوروز یکی از قدیمی ترین جشن های جهان است که آغاز سال نو خورشیدی را در نخستین روز بهار (یکم فروردین ماه) در افغانستان و بسیاری از کشورهای دیگر؛ مانند: ایران، تاجیکستان و بخش هایی از آسیای میانه، هند، قترکیه و قفقاز گرامی می دارد. این جشن دارای ریشه های باستانی و فرهنگی غنی است و پیشینه ی آن به بیش از ۳۰۰۰ سال می رسد (بهار، ۱۳۷۶: ۱۶۹).

نوروز باوران، جشن های متعدد به مناسبت های مختلف داشتند؛ در آریاناویج، هر ماه یک جشن برگزار می شده است. از آن میان، شماری از جشن ها امروزه گرامی داشته می شوند که نوروز، بزرگ ترین شان است. اردیبهشتگان، تیرگان، مهرگان، سده، یلدا، بهمنگان و... (مدرسزاده، ۱۳۷۹: ۱۳۳). جشن نوروز به دلیل همزمانی با جان گیری دوباره ی طبیعت، طولانی تر تجلیل می شده است. ایرانی ها در آخرین چهارشنبه ی سال، به پیشواز نوروز می روند و شادمانی جشن بزرگ (به اصطلاح آنان عید بزرگ) را از آن جا آغاز می کنند.

آخرین چهارشنبه ی سال، مردم با روشن کردن آتش و پریدن از روی آن، نمادی از پاک سازی و تجدید حیات را جشن می گیرند. چهارشنبه سوری نیز از جشن هایی است که در شاهنامه از آن یاد شده است. فردوسی در داستان بهرام چوبین با پرموده پسر ساوه شاه آورده است که هنگامی که هر دو سپاه، آماده ی رزم بودند، ستاره بینی بهرام را پند می دهد. با شنیدن

پند آن ستاره شمر، بهرام به جشن چهارشنبه سوری می پردازد:

ستاره شمر گفت بهرام را-
که در چارشنبه مزین کام را
اگر زین بیچی، گزند آیدت
همه کار، ناسودمند آیدت
یکی باغ بود در میان سپاه
از این روی وز آن روی بود رزم گاه
بشد چارشنبه هم از بامداد
بدان باغ، ک امروز باشیم شاد
ببرند پرمایه گستر دنی
می ورود ورامش گر و خوردنی
ز جیحون همی آتش افروختند
زمین و هوارا همی سوختند
(فردوسی، ۱۹۷۰: صص ۳۷۷ و ۳۷۹).

در این روز، آتش می افروزند و از روی آتش می پرند. در هنگام پریدن از روی آتش، آرزوهایی هم در دل خود می کارند و این جمله ها را به کار می برند: «سرخ ی تواز من وزردی من از تو». آتش به عنوان نمادی از پاکی و روشنی، نقشی محوری در چهارشنبه سوری و آیین های دیگر دارد.

شماری از آیین های نوروزی در افغانستان و ایران

هفت «س» مجموعه ای از هفت نماد (سنجد، سیر، سرکه، سمنک، سبزه، سیب و سماق) است که هر کدام دارای معنای خاصی است و بر سفره ی نوروز چیده می شوند (مشیری، ۱۳۹۵: ۲۴). سیب: نماد زیبایی و سرشاری از سلامت، سماق: نماد روشنایی و غلبه بر پژمرده گی، سمنک: نماد شیرین کامی و استقامت، سنجد: نماد باروری، سیر: طبیب روی زمین، سبزه: سمبول خرمی و سرسبزی و سرانجام، سرکه: نماد صبر و گذر زمان می باشند. این نمادها هر کدام نمایان گر بخشی از زنده گی و طبیعت اند و امید و آرزوهای مردم برای سال نور را منعکس می کنند. هفت «س» بیش تر در ایران مروج است که روی سفره ی نوروزی گذاشته می شوند و مناسبت بیش تری با خوراکی های دیگر نوروزی در آن جا دارند. ایرانی ها در نوروز، مانند افغانستانی ها هفت میوه تهیه نمی کنند؛ بل که آنان خرما، سنجد، فندق، پسته، خسته و... را به صورت خشک به جلو مهمان می گذارند و آن را «آجیل» می نامند؛ اما هفت میوه، چنان چه در افغانستان مروج است، از کشمش، خرما، سنجد، چارمغز، بادام و پسته تهیه می گردد که این اقلام را داخل ظرفی که بخشی از آن را آب تشکیل می دهد، یکی دوروز قبل از نوروز می گذارند تا مواد آن خوراکی ها در آب پخش شود و نوشیدنی-خوردنی لذت باری حاصل آید. پختن قورمه سبزی با برنج از غذاهای لذیذ دیگر نوروزی در افغانستان است.

هفت «س» را در شماری از منابع «هفت چین=هفت چیدنی» هم گفته اند. استدلال آنان این است که واج «چ» پس از

گسترش اسلام بر سرزمین‌های نوروزباور، با «س» عوض شده و این تغییر نام پیش آمده است. هفت «س» را به نام «هفت شین» هم یاد کرده‌اند.

ایرانی‌ها در نوروز به دیدار خانواده، دوستان و آشنایان به خانه‌های آنان می‌روند و سال‌نورا به یک‌دیگر تبریک می‌گویند. همان طوری که افغانستانی‌ها عید فطر و قربان را فرصتی برای تجدید روابط و تقویت پیوندهای اجتماعی می‌دانند، ایرانی‌ها در «عید بزرگ» (نوروز) به دوستان و اقارب‌شان سر می‌زنند؛ اما افغانستانی‌ها در نوروز، در کنار هم به گردش و سیاحت می‌پردازند.

در روز سیزدهم فروردین (برج حمل)، مردم به طبیعت می‌روند و این روز را با سرگرمی گرامی می‌دارند. این مراسم نمادی از بازگشت به طبیعت و تقدیر از زیبایی‌ها و نعمت‌های آن است. سیزده بدر بیش‌تر در ایران رواج دارد و اخیراً در افغانستان نیز رواج یافته بود؛ اما افغانستانی‌ها منتظر سیزدهم فروردین نمی‌نشینند و در همان روز اول فروردین به دشت‌ها، دامنه‌های کوه‌ها، پارک‌ها و محل‌های تجمع عمومی می‌روند و به خوشی مشغول می‌شوند. ایرانی‌ها قبل از نوروز، مقداری گندم در ظرف می‌گذارند تا که در روز نوروز بر روی سفره، سبزه داشته باشند. در سیزدهم نوروز که به سیزده بدر می‌روند، آن سبزه‌ها را نیز می‌برند و در دل طبیعت می‌گذارند. همین‌طور در روز نوروز، کسانی که ماهی‌ی زنده به خانه برده‌اند، در روز سیزدهم آن ماهی‌ها را به دریاها می‌کنند.

اشاره‌ای به شماری از جشن‌های ملل دیگر

کریسمس: از بزرگ‌ترین جشن‌های مسیحی است که از شب ۲۴ دسامبر تا تمام روز ۲۵ دسامبر جشن گرفته می‌شود. این جشن به مناسبت تولد عیسا مسیح برگزار می‌گردد و در بسیاری از کشورهای جهان، مراسم ویژه‌ای دارد. تزئین درخت کریسمس، اهدای هدایا، جشن‌های خانواده‌گی و آیین‌های مذهبی، شماری از مراسم کریسمس اند (Sfetcu, 2022). دیوالی: یکی از بزرگ‌ترین جشن‌های هند است که توسط هندوها، سیک‌ها، جین‌ها و بودایی‌ها جشن گرفته می‌شود (Dohare, 2023). این جشن به مناسبت پیروزی نور بر تاریکی و خوبی بر بدی برگزار می‌گردد. ابوریحان در ماللهند و گردیزی در زین‌الخبار، شست‌وشوی تن، دادوگرفت هدایایی از برگ درختان فوفل و تنبول که گویا علاوه بر خاصیت غذایی خواص بهداشتی و کل‌کرد آرایشی هم داشته‌اند، دادن صدقه، چراغانی، مهمانی دادن، قماربازی و آراسته‌گی زنان را از آیین‌های دیوالی یاد کرده‌اند (توکلی مقدم، ۱۴۰۱: ۹۱).

عید فطر: از مهم‌ترین جشن‌های اسلامی است که در پایان ماه رمضان تجلیل می‌گردد. این جشن پس از یک ماه روزه‌داری، نماز و دعا به مناسبت شکستن روزه و شکرگزاری برگزار می‌شود. مراسم عید فطر؛ شامل: نماز جماعت، دید و بازدید و اهدای فطر روزه و صدقات است (ابراهیم، ۱۳۸۸: ۹۳۲).

هالووین: جشن غربی‌ای است که در ۳۱ اکتبر برگزار می‌شود. این جشن، ریشه‌های باستانی در فرهنگ‌های کلتیک دارد و امروزه بیش‌تر به عنوان یک جشن سرگرمی و ترس‌ناک شناخته می‌شود (Mark, 2019) و در سده‌ی ۱۸ ترسای، صبغ‌ی مذهبی یافته است (Hufford, 1995). پوشیدن لباس‌های مبدل، حقه‌های کودکان، تزئین کدو، برگزاری مهمانی‌ها و... از آیین‌های هالووینی است.

نگاهی تطبیقی به نوروز و جشن‌های یادشده

قدمتی باستان: نوروز، تاریخی بیش از ۳۰۰۰ سال دارد و به فرهنگ ایران باستان برمی گردد؛ در حالی که کریسمس، تاریخی ۲۰۰۰ ساله دارد و به میلاد عیسی مسیح مرتبط است. هم‌چنین دیوالی به ۲۵۰۰ سال قبل ارتباط می‌گیرد و هالووین نیز بیش‌تر از ۲۰۰۰ سال تاریخ دارد. کم‌ترین تاریخ را در این میان، عید فطر دارد که ۱۴۰۰ سال می‌باشد.

پیوند با خود زندگی: نوروز، آغاز بهار و تجدید حیات طبیعت است و مراسم آن، مرتبط با طبیعت بوده در حول محور آن می‌چرخد. از این نظر، انسان در این جشن، فرصت احیای زمین را دریافته و با آن یکی می‌شود؛ در حرکت و بازسازی آن شرکت می‌کند و یگانه‌گی بازنده‌گی را تجربه می‌کند. جشن‌های یادشده‌ی دیگر، با طبیعت به صورت مستقیم ربط نمی‌گیرند. دیوالی یک جشن فلسفی است که ارتباطی غیر مستقیم با طبیعت می‌یابد. به این معنا که پیروزی نور بر تاریکی را هندوها به صورت استعاره‌ی مد نظر می‌گیرند و روابطی انتزاعی میان آن دو برقرار می‌کنند. کریسمس، به مناسبت مذهبی تولد عیسی مسیح ارتباط دارد و عید فطر، پایان ماه رمضان است و به شکرگزاری ربط دارد. هالووین نیز جشنی است سرگرم‌کننده و ترس‌ناک که ریشه‌های مذهبی باستانی دارد.

تنوع مراسمی: چنین به نظر می‌آید که نوروز، هم به دلیل مدت طولانی برگزاری و هم به لحاظ تغییر فصل و انگیزه‌ی دوباره‌ی آغازگری در جان آدمی هم‌گام و مناسب با دیگر گونی‌های طبیعت، دارای تنوع مراسمی است که شامل: چهارشنبه‌سوری، چیدن هفت‌سین، تهیه‌ی هفت‌میوه، دید و بازدید دوستان، رفت و آمد دوستان به خانه‌ی هم‌دیگر، برگزاری سیزده‌بدر و... می‌شود. از نظر رفت و آمد دوستان به خانه‌ی هم‌دیگر، عید فطر به نوروز شباهت دارد و این هم شاید به دلیل درهم‌آمیخته‌گی مردمان هر دو فرهنگ است. در کریسمس، تزئین درخت کریسمس، اهدای هدایا و جشن‌های خانه‌واده‌گی وجود دارد و هالووین به پوشیدن لباس‌های مبدل، حقه‌ها و تزئین کدو می‌پردازد. روشن کردن چراغ‌ها و شمع‌ها، و آتش‌بازی، آیین‌های دیوالی است.

منابع

فارسی

- ابراهیم، حسن (۱۳۸۸) تاریخ سیاسی اسلام «ترجمه ابوالقاسم پاینده»، تهران: انتشارات جاویدان، چاپ سوم.
- بهار، مهرداد (۱۳۷۶) از اسطوره تا تاریخ، تهران: نشر چشمه.
- توکلی مقدم، حسین (۱۴۰۱) «جشن‌ها و رفتارهای جشنی در قلمرو جهانگیرشاه گورکانی (۱۰۱۴-۱۰۳۷ هـ) برپایه‌ی جهانگیرنامه و مجالس جهانگیری» تاریخ و تمدن اسلامی، سال ۱۸، شماره ۴۰، صص ۷۹-۱۱۳.
- فردوسی، ابوالقاسم (۱۹۷۰) شاه‌نامه (تصحیح رستم علی‌یف)، مسکو: انستیتوت خاورشناسی آکادمی علوم اتحاد شوروی، جلد هشتم.
- مدرسزاده، مریم (۱۳۷۹) «عید نوروز در فرهنگ اسلامی و آیین‌ها و اساطیر ایران» مقالات نخستین همایش نوروز، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.
- مشیری، منیژه (۱۳۹۵) «نوروز و نگاهی کهن به سفره‌ی هفت سین» فصل‌نامه‌ی فرهنگ مردم ایران، شماره ۴۴.

English

Dohare, sureel, "Diwali 101" URL=

https://www.researchgate.net/publication/375375583_diwali_101.

Hufford, D. J. (1995). Beings Without Bodies : An Experience-Centered Theory of Belief in Spirits. In B. Walker (Ed.), From : out of the Ordinary : Folklore and the supernatural (pp.11-45 (35 pages)).

Mark, J. J. (2019, Oct. 21) History of Halloween. Retrieved 2020, from Ancient History Encyclopedia : <https://www.ancient.eu/medialibrary/>.

Sfetcu, Nicolae, "Origins of Christmas", Telework (January 28, 2022), URL=

<https://www.telework.ro/en/origins-of-christmas/>.

شبکه چندرسانه‌ای بلوآی
بخش نوروزنامه

www.blueye.me | info@blueye.me

 | +49 176 21 71 06 75

 | | | |